

3 Kielikasvatus ja kielitietoinen opetus Suomi-koulussa

Ihmisen kielitaidon kehittyminen alkaa jo sikiöaikana ja jatkuu läpi koko elin-iän (ks. myös luku 2). Monikielinen ja -kulttuurinen minäkuva ja kompetenssi kehittyvät kotona, koulussa ja vapaa-aikana. Suomi-koulun opetuksen kulmakivenä on kielikasvatuksen lähestymistapa kielen oppimiseen, jonka pohjana on puolestaan kielen käyttö erilaisissa tilanteissa. Lyhyesti kielikasvatus voidaan määritellä sosiaalistumisena kieliyhteisöön.

”Yksilö sosiaalistuu elinympäristönsä yhteisöön erityisesti äidinkiелensä [kieliensä / lisäys LI] kautta. Tässä sosialisatioprosessissa syntyy yksilöllinen minuus – – Oppiessaan uuden kielen ihminen tulee osaksi uutta yhteisöä, jolloin hänen kieli-identiteettinsä laajenee – – .” (Salo 2011, 43.)

Suomi-koululla on tästä näkökulmasta erittäin tärkeä merkitys yhteisönä, joka laajentaa suomenkielistä ympäristöä valtakielen hallitsemassa arjessa. Suomi-koulun yhteydessä kielikasvatus tarkoittaa, että oppijaa ohjataan huomaamaan oma kielellinen ja kulttuurinen moninaisuutensa sekä käyttämään eri kielten taitoaan kaiken oppimisen tukena. *”Opetuksen tavoitteena on vahvistaa oppilaan luottamusta omiin kykyihinsä oppia kieliä ja käyttää vähäistäkin suomen kielen taitoaan rohkeasti”* (Opetushallitus 2015, 15). Kielikasvatuksellisen näkemyksen mukaan oppija on aktiivinen toimija, oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa ja opetus kehittää ajattelutaitoja ja tukee elinikäistä oppimista. Huomion arvoista on, että kieli on luonteeltaan dynaaminen, ja kielen, myös äidinkielen tai -kielten, oppiminen on elinikäinen prosessi. Merkittävää on, että myös Suomi-koulun opettaja on kielenoppija.

Suomi-koulussa oppimiskäsityksen tulisi olla toiminnallinen, tekemiseen perustuva. Opetuksen tulisi olla myös oppijakeskeistä: siinä otetaan huomioon oppijan omat lähtökohdat, kokemukset ja osaaminen. Kielikasvatuksen näkökulmasta kielen oppiminen on toimintaa, kielen käyttämistä erilaisissa tilanteissa ja vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kieli on yksi viestin välittämisen keino – muita ovat esimerkiksi kuva, tilan- ja äänenkäyttö, eleet, ilmeet ja välineet.

Opetuksessa pyritään hyödyntämään autenttista materiaalia. Autenttisuudella viitataan paitsi ajankohtaisiin teksteihin – esimerkiksi uutisiin tai laulujen sanoitukseen – myös yksilön näkökulmasta ajankohtaisiin materiaaleihin: jos oppija on kiinnostunut vaikkapa avaruusmatkailusta, hän voi käsitellä opetuksessa siihen liittyviä tekstejä, kuvia ja ääntä ja oppia niiden avulla esimerkiksi kielen rakenteita. Autenttinen materiaali on siis oppijan kannalta ajankohtaista ja herättää hänen kiinnostuksensa. Sen valinnassa huomioidaan oppijan kokemukset, odotukset, kiinnostuksen kohteet, ikä ja kielitaidon taso, ja se tukee sekä oppimista että opettamista. Myös visuaalisuus on merkittävä opetuksen

tuki. Funktionaalinen oppiminen ja opettaminen – joka lähtee oppijoiden kielenkäyttötarpeista – ei kuitenkaan tarkoita, että oppimisella ja toiminnalla ei olisi selkeitä tavoitteita. Opetuksen tavoitteena on luonnollisesti kielen oppiminen ja sen sujuvuuden, monimuotoisuuden ja täsmällisyyden kehittäminen.

Suomi-koulun opetuksen lähtökohtana on kielen käyttö eri tilanteissa. Oppijaa tuetaan ottamaan haltuun erilaisille tilanteille ominaisia kielimuotoja (esim. kirjoitettu tai puhuttu kieli) ja myös harjoittamaan kielitaidon eri osa-alueita (esim. puhumista ei voi harjoitella vain kirjoittamalla). Suomi-koulussa pyritään mahdollisuuksien mukaan tukemaan oppijaa erilaisten kielimuotojen harjaannuttamisessa, erityisesti sellaisilla alueilla, jotka jäävät kotona vähälle huomiolle. Kielitaidon osa-alueita ei harjoitella erillisinä taitoina, vaan ne sisältyvät osaksi muuta toimintaa. Esimerkiksi luku- ja kirjoitustaito kehittyvät suullisen, kehollisen ja kuvallisen viestinnän oppimisen rinnalla (monilukutaito). Kaikki tällainen vahvistaa oppijan kielitietoisuutta ja eri kielten limittäistä käyttöä (engl. *translanguaging*). Opetuksen tulisi tukea oppijan monikielisyyttä hyödyntämällä kaikkia, myös hänen Suomi-koulun ulkopuolella käyttämiään kieliä.

Suomi-koululla on tärkeä rooli tukea vertaissuhteita toisten suomen kieltä käyttävien lasten tai nuorten kanssa ja vahvistaa samalla oppijan myönteistä minäkuvaa ja itsensä hyväksymistä. Tavoitteena on kannustaa suomikoululaista luottamaan omiin kykyihinsä oppia kieliä ja rohkaista käyttämään vähäistäkin kielitaitoaan. Suomi-koulussa luodaan oppijoille mahdollisuuksia vaihteleviin ja monipuolisiin kielenkäyttötilanteisiin.

Suomi-koulussa opetusryhmä on usein kielitaidoltaan hyvin epäyhtenäinen, minkä vuoksi kielitietoiseen opetukseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Suomikoululaiselle on tyypillistä, että hänen kielen ymmärtämisensä on sen tuottamista vahvempaa (reseptiivinen kielitaito). Suomi-koulun opettajalla on merkityksellinen rooli oppijan kielellisenä mallina. Opettajan on syytä kiinnittää huomiota siihen, millaista kieltä ja puhenopeutta hän itse käyttää, ja siihen, millaista sanastoa käytetään erilaisissa tilanteissa, jotta puhe on oppijan ymmärrettävissä.

Käytännössä kielitietoisuus ja funktionaalinen opetus ovat esimerkiksi sitä, että käsitteitä avataan samalla, kun opetetaan sisältöä tai selostetaan eli sanoitetaan tapahtuvaa.

Opettaja voi havainnollistaa ja tukea puhettaan opetustilanteissa eri tavoin:

- maltillinen puhenopeus ja puheen selkeys
- kielellä leikittely
- ohjattu keskustelu, jonka tavoitteena on kuunteleva, keskusteleleva, luova ja neuvotteleva vuorovaikutus
- eläytyminen ja eleet
- toiminnallisuus ja toiminnan sanoittaminen ja selostaminen
- visuaalisuus oppimisen tukena: kuvat ja pääkohdat kirjoitettuina taululle
- sanalista keskeisistä käsitteistä.

Opetus- ja oppimisympäristöt sekä toimintarutiinit voidaan suunnitella kielellisesti virikkeellisiksi niin, että niissä on lapsille mahdollisuuksia havainnoida,

tutkia ja kokeilla niin puhuttua kuin kirjoitettuakin suomen kieltä ja laajentaa sanavarastoaan. Opettaja ohjaa ja kannustaa dialogimaiseen vuorovaikutukseen esimerkiksi avointen kysymyksien avulla. Käytännössä kielikasvatuksellinen näkökulma ja funktionaalinen lähestymistapa oppimiseen ja opettamiseen tarkoittavat seuraavia asioita:

- Oppijan sallitaan käyttää koko kielellistä potentiaaliaan. Häntä tuetaan käyttämään monikielisiä resurssejaan erilaisissa tilanteissa. Tärkeää on, että oppija saa Suomi-koulussa runsaasti monipuolista ja vastavuoroista kielitarjontaa.

Voit esimerkiksi toistaa suomeksi oppijan toisella kielellä sanoman lauseen tai virheellisessä muodossa oleva lauseenosan. (Malli: *"In the autumn leaves are falling."* "Joo, hyvä, syksyllä lehdet putoavat puista. Mitä muita syksyn merkkejä tiedät?")

- Opetuksessa huomioidaan oppijan lähikehityksen vyöhyke. Sillä tarkoitetaan osaamisen aluetta, jota hän ei vielä osaa itsenäisesti hyödyntää mutta jota hän pystyy kuitenkin tuetusti käyttämään ja kehittämään.

Lapsi ei osaa esimerkiksi vielä itsenäisesti taivuttaa suomenkielisiä sanoja, mutta hän harjoittelee taitoa mallin avulla. (Malli: *Mummo asuu punaisessa talossa. Oppilas: Minä asun valkoisessa rivitalossa. Ystävänä asuu sinisessä kerrostalossa.*)

- Koska Suomi-koulussa kieli on sekä oppimisen kohde että väline, on tärkeää, että opetuksen lähtökohtana ovat oppijan kiinnostuksen kohteet ja motiivit. Todennäköisesti oppimistulokset ovat parempia, kun oppija on aidosti kiinnostunut aihepiiristä ja toiminnasta. Millaiset tilanteet ja aihepiirit ovat relevantteja ryhmäsi oppijalle?
- Oppijaa ohjataan havainnoimaan suomen kielen ilmiöitä itsenäisesti (esim. mitkä rakenteet suomen kielessä vastaavat prepositioita, **in** a house → **talossa**), suunta isoista kokonaisuuksista kohti pienempiä. Kirjallisuuden, etenkin lukemisen avulla oppijalle muodostuu vähitellen ymmärrys kirjoitetun ja puhutun kielen erosta.
- On tärkeää, että opettaja tuntee oppijan tavan kommunikoida. Hän kuuntelee oppijan tapaa ymmärtää ja tuottaa kieltä ja reagoi herkästi hänen kontaktialoitteisiinsa – on läsnä.

Kielenkehityksen pääpiirteitä	Toimintaa, joka tukee rakenteellista ja merkityksellistä kielitietoisuutta Suomi-koulussa
<p>0–2-vuotiaan</p> <ul style="list-style-type: none"> → kielenkäyttö on reseptiivistä, eli hän ymmärtää sanoja ja puhetta enemmän kuin itse tuottaa → kommunikointi perustuu eleisiin, liikkeisiin ja ääntelyyn → kielenkehitys vaatii runsaasti toistoa → kielen oppiminen on vahvasti kopiaimista ja matkimista → ensisanat ovat pääsääntöisesti lapselle tuttuja substantiiveja. 	<ul style="list-style-type: none"> • laulu- ja loruleikit • tekemisen sanoittaminen • puheen tukeminen elein, ilmein ja kuvin • tunnetilojen tukeminen ilmein ja elein • esineen osoittaminen tai kuvasta osoittaminen ja nimeäminen sekä runsas toisto • substantiivi + verbi -parien muodostaminen: tuttuun sanaan tai asiaan lisätään tekeminen: "Pallo pyörii / Maija pyörii / äiti pyörii..." • rutiinit • leikki vuorovaikutustaitojen kehittämisessä
<p>2–4-vuotiaan</p> <ul style="list-style-type: none"> → sanasto kasvaa kohinalla, jopa 10 uuden sanan päivävauhtia → puheeseen tulevat substantiivien kavereiksi ensin verbit, joita seuraavat adjektiivit, pronominit ja artikkelit (suomen kielessä adjektiivien vertailuasteet) → puheeseen tulee pikkuhiljaa mukaan monikon tunnistamista ja genetiivi. <p>Sanotaan, että lapsen oma kielellinen tietoisuus alkaa varsinaisesti tässä iässä, eli lapsi tulee tietoiseksi myös puhekumppaninsa kielitaidosta: monikielinen lapsi käyttää tiettyä kieltä tietyn puhujan kanssa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sana- ja loruleikit • riimittely (lorupussi kuvilla) • rallattelut, rytmin hyödyntäminen • laululeikit • tekemisen sanoittaminen • kuva-sana, nimeäminen (mm. kirjat) • satujen lukeminen, kuvakirjat • ilmein ja elein korostettu juttelu • substantiivi + verbi -parien muodostaminen: tuttuun sanaan tai asiaan lisätään tekeminen • rutiinit • leikki sanavaraston kartuttajana
<p>4–5-vuotiaan</p> <ul style="list-style-type: none"> → puheeseen ilmestyvät preesens- ja imperfektimuoto → verbien taivutus persoonamuodoissa kehittyy → lausetasoisessa puheessa lauseet pidentyvät 	<ul style="list-style-type: none"> • riimittely, rallattelu • sisällölliset, ohjeelliset laululeikit • keskustelu: kysymys-vastaus • sadutus • tarinankerronta • luetun sadun/lorun elävöittäminen toiminnallisesti/kuvin/äänin

<p>→ kerronta kehittyä johdonmukaisemmaksi → ilmaisu tarkentuu → kiinnostus kirjoitettuun kieleen heräilee.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • sanojen tavutaputus tai -tömistys • alku- ja loppuäänteiden leikkimielinen tunnistaminen • nimeäminen (ylä- ja alakäsite) • sanaleikit: synonyymit, vastakohtat • rutiinit • leikki mielikuvituksen kehittäjänä ja ei-tilannesidonnaisen kielen omaksumisessa
<p>5–7-vuotiaan → kielenkäyttö sujuvoituu → tuttujen esineiden tai symboleiden nimeäminen on omatoimista ja usein sujuvaa → foneeminen tietoisuus kehittyä: äänne-erot ja äänteiden yhdistäminen, poistaminen tai lisääminen → kielen rytmiiikan ymmärtämys harjaantuu → sosiaalisten kielenkäyttötilanteiden merkitys lisääntyy, ja siksi keskiössä ovat vuorovaikutustaidot → kaikkien käytössä olevien kielten yhteinen sanavarasto on jo 10 000–14 000 sanan laajuinen. Lukuharrastus alkaa vaikuttaa sanaston määrään ja kielenkehitykseen enenevässä määrin.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tarkka kuuntelu ja kuullun ymmärtäminen • äänne-kirjainvastaavuuden hahmottaminen → tunnistaminen ja äänteiden laskeminen • tavutaputus, tavujen laskeminen • tarinankerronta ja sadutus • kuvasta kertominen • keskustelut, joissa korostuu oma vuoro kuunnella, kysyä ja puhua • tarkka kysymys-vastaus-asettelu • ohjeiden mukaan toimiminen, rutiinit, pelit • ajan, paikan ja määrän käsitteet • sanaleikit; synonyymit, vastakohtat • vitsit, sananselityspelit • ohjeelliset, teemalliset laulut ja laululeikit • toiminnallisuus • leikki sosiaalistumisen oppimisessa (ohjeet ja säännöt)
<p>7–12-vuotiaan → keskustelutaidot vahvistuvat: lapsi osaa olla sekä keskustelun aloittaja että osallistuja → uuden tiedon janoaminen: tarkka kysymys-vastaus-asettelu → kielenkäyttö on monipuolistunut, ja hän ymmärtää usein sanojen monia merkityksiä → sosiaalisten kielenkäyttötilanteiden merkitys on vahva</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kieli kippuralla -lorut ja runot • sanapelit ja kielelliset pelit • vitsit, sanonnat, helpot kielikuvat • kuuntelu ja kuullun ymmärtäminen • lukeminen ja luetun ymmärtäminen • sanojen ja käsitteistön selittäminen • kuvan, maiseman ja tunnelman tarkka kuvaus

<p>→ lukuharrastuksella on merkittävä osa niin sanavaraston laajentamisessa kuin kielenkehityksessäkin</p> <p>→ puhe- ja kirjakielen eroavaisuuksien hahmottaminen harjaantuu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • laulut, huomio lyriikkaan • suomen kielen erikoispiirteet tarkastelun kohteena: esim. konsonantin ja vokaalin kestot, äng-äänne, taivutus ja vertailumuodot • luetun elävöittämien esim. videoiksi, näytelmiksi tai kuunnelmiksi • keskustelu vapaata tai teemaan sidottua • puhe- ja kirjakielen eroavaisuuksien huomiointi • tiedonhankinta suomeksi • toiminnallisuus • leikki mm. abstraktien käsitteiden konkretisoijana
<p>12–17-vuotiaan</p> <p>→ taidot riittävät oman kielitaidon arviointiin ja analysointiin</p> <p>→ kielelliset taidot sisältävät huumoria, sarkasmia ja nuorisokieltä</p> <p>→ kielellisesti abstraktien käsitteiden käsittely harjaantuu</p> <p>→ kommunikaatiotaidot ovat monipuoliset, ja tyyli vaihtelee keskustelukumppanin ja -tilanteen mukaan</p> <p>→ sanavaraston laajuus ja kielitaito ovat suorassa yhteydessä lukuharrastukseen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • abstraktien ja kompleksisten kielioppisääntöjen ymmärtämisen vahvistaminen ja tukeminen • suomen kielen erikoispiirteiden huomiointi ja vahvistaminen • sijamuotojen huomiointi • vitsit, sarkasmi, sanonnat, kielikuvat • eri tekstilajeihin tutustuminen ja niiden ymmärtäminen, tuottaminen ja elävöittäminen • kuvan, maiseman ja tunnelman tarkka kuvaus • laulut, etenkin lyriikka • luonnollinen tai ohjattu keskustelu, väittely • kielenkäyttö eri tilanteissa: tuttavallinen arkikieli vs. virallinen kielenkäyttö • kuuntelu ja kuullun ymmärtäminen, jossa esim. sama asia on ilmaistu kuultuna ja kirjoitettuna eri sanoin • tiedonhankinta suomeksi • pelit • toiminnallisuus • leikki mm. abstraktien käsitteiden konkretisoijana

3.1 Monilukutaito osana Suomi-kouluopetusta

Monilukutaidon käsite on tullut kaikkien kouluasteiden suomalaisiin opetus-suunnitelmiin 2010-luvulla¹, mutta itse monilukutaitoa on harjoitettu ja harjoiteltu kauan, oikeastaan niin kauan kuin ihmisiä on opetettu. Monilukutaitoa voi ajatella sateenvarjokäsitteenä, joka sulkee alleen erilaiset tekstit (esim. kirjoitus, kuvat, video, puhe), niiden tulkintaa ja tuottamista edellyttävät lukutaidot (esim. visuaalinen, auditiivinen, kinesteettinen) sekä lukutaitoja täsmen-tävät erilaiset ulottuvuudet (esim. operationaalinen, kriittinen, kulttuurinen). Monilukutaito merkitsee taitoa hankkia, yhdistää, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoa eri muodoissa, ympäristöissä ja tilanteissa sekä erilaisten vä-lineiden avulla. Opetushallitus määrittelee monilukutaidon erilaisten tekstien tulkitsemisen, tuottamisen ja arvottamisen taidoiksi, jotka auttavat oppijoita ymmärtämään monimuotoisia kulttuurisia viestinnän muotoja sekä rakenta-maan omaa identiteettiään. *”Teksteillä tarkoitetaan sanallisten, kuvallisten, auditiivisten, numeeristen ja kinesteettisten symbolijärjestelmien sekä näiden yhdistelmien avulla ilmaistua tietoa.”* (OPH, n.d)

Kuvakirjan tutkiminen ja lukeminen on konkreettinen esimerkki monilukutaidon soveltamisesta. Aluksi voidaan katsoa kirjan kuvitusta – sen värejä, esineitä, hahmoja tai henkilöitä – ja tehdä niiden perusteella oletuksia tai tulkintoja. Lu-kemisen aikana ja sen jälkeen voidaan pohtia kirjan juonta ja tapahtumia sekä vertailla sitä aikaisemmin luettujen kirjojen kanssa. Kuulijoita voidaan pyytää eläytymään kirjan tapahtumiin esimerkiksi erilaisten äänenpainojen, ilmeiden tai eleiden avulla. Lisäksi voidaan pohtia kirjan kirjoittajan ja kuvittajan roolia tietynlaisen tarinan tuottajina, ja kuulijat voivat keksiä omia juonenkäännteitä tai tarinankulkuja. Samaan tapaan voidaan käsitellä monia erilaisia tekstilajeja, esi-merkiksi videoblogeja, ohjeita tai mainoksia oppijan kielitaito ja ikä huomioiden.

Monilukutaito sisältää erilaisia lukutaitoja, kuten peruslukutaidon, numeeri-sen lukutaidon, kuvanlukutaidon ja medialukutaidon. Monilukutaitoon liittyy laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan tekstit voivat olla muun muassa kirjoitettuja, puhuttuja, audiovisuaalisia tai digitaalisia. Suomi-koulujen opettajat käyttävät ja ovat aina käyttäneet vaihtelevasti erimuotoisia tekstejä: puhuttuja, kirjoitet-tuja, kuvallisia, digitaalisia ja niin edelleen.

Lisätietoa monilukutaidosta löytyy muun muassa seuraavista lähteistä:

- <https://mediametka.fi/oppimateriaali/monilukutaito/>
- <https://lukuliike.fi>

1. Monilukutaito on otettu Suomessa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin laaja-alaisen osaamisen tavoitteena vuonna 2014. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin moni-lukutaito on sisällytetty vuodesta 2018 lähtien.

Monilukutaitovinkkejä opettajalle

Vinkki 1: Hyödynnä monipuolisesti erilaisia materiaaleja.

Nykyään on saatavilla paljon valmista materiaalia, jota voi käyttää opetuksen tukena ja rikastuttajana. Huolehdi, että erilaiset oppimistyylit tulevat huomioiduksi ja kaikille on jotain tarjolla.

Vinkki 2: Ruoki oppijoiden mielikuvitusta. Kuvakirjan lukemisen ja kuvien katselun lisäksi voit ottaa kuulijat mukaan ideoimaan esimerkiksi vaihtoehtoisia juonenkäänteitä tai tarinan loppua. Johdattele kertomusta kysymällä "Entä jos..?", "Mitä sitten voisi tapahtua..?" tai "Entäpä jos kirjan päähenkilö olisikin jokin muu hahmo? Miten tarina sitten voisi edetä?"

Vinkki 3: Tutkikaa edistyneempien oppijoiden kanssa yhdessä erilaisia tekstejä ja niihin liittyviä kuvia. Ovatko kuvat tekstiä tukevia vai ristiriidassa tekstin kanssa? Mitä kirjoittamatta jätettyä kuvista voisi päätellä? Mitä tekstin kuvilla halutaan viestittää lukijalle?

3.2 Lukemaan oppiminen ja opettaminen suomeksi

Lapselle on hyvä lukea säännöllisesti ääneen ja tarjota monipuolisesti suomenkielistä luettavaa hyvin pienestä pitäen sekä Suomi-koulussa että kotona. Siten herätellään kiinnostus lukemista ja suomenkielistä kirjallisuutta kohtaan ja rikastutetaan lapsen sanavarastoa.

Jos lapsi on oppinut lukemaan koulukielellään, hän oppii lukemaan helpommin myös suomeksi. Pääsääntönä on, että mitä etäämmällä lapsen vahvin kieli ja asuinmaan kulttuuri ovat suomen kielestä ja suomalaisesta kulttuurista, sitä enemmän hänellä on opittavaa ja harjoiteltavaa.

Lukemaan opettamisen eteneminen

Kirjaimiin ja niitä vastaaviin äänneisiin on hyvä tutustua laulujen ja leikkien avulla jo hyvin aikaisessa vaiheessa. Koska kirjainten nimet tai äänneet voivat poiketa paljonkin oppijan koulukielen vastaavista, niiden muistaminen voi vaatia paljon aikaa ja harjoitusta. Turun Yliopiston KieliVertailu-työvälinemateriaalipaketissa on paljon varhaiskasvatukseen soveltuvia leikkejä ja harjoitteita, jotka auttavat suomen kielen äänneisiin tutustumisessa.

<https://sites.utu.fi/kielivertailu/tyovaline/>

Suomessa yleisimmin käytetty lukemaan opettamisen menetelmä on KÄTS-menetelmä (Kirjain-Äänne-Tavu-Sana), jossa opetellaan aluksi tunnistamaan kirjain ja sitä vastaava äänne. Sitten äänneitä yhdistetään liukumalla tavuiksi ja tavuja sanoiksi.

Vinkki 1: Kirjain ja sen äänne. On hyvä korostaa kirjaimen nimen ja äänneen eroavuuksia: esimerkiksi U-kirjaimen nimi sanotaan UU, äänne sanotaan lyhyesti U, jolloin suu on suipistuneena ja U-äänne tuntuu suun edessä, huulilla. Äänneen muodon tunnistaminen suussa ja se, miltä se kuulostaa tai missä osassa suuta se tuntuu, auttaa lukemaan opettelussa. Äänneen sijainnin ja muodon oppimisen tukena voi käyttää myös peiliä: katsotaan omaa peilikuvaa ja nähdään äänneen asento. Yhdistettäessä äänneitä tavuksi opetellaan aluksi liittämään yhteen kaksi äännettä liukuen ensimmäisestä toiseen.

Vinkki 2: Tavu. Korosta äännettä maistelemalla sitä: esimerkiksi SU-tavu luetaan ensin ssss-uuuu ja lopuksi nopeammin siirtymällä äänneestä toiseen SU. Kun oppija osaa monenlaisia tavuyhdistelmiä, niitä voi lihottaa lisäämällä tuttuun tavuun uuden kirjaimen esimerkiksi SUO. Äänneestä toiseen siirtymisessä muistutetaan mieleen äänneen asento ennen toiseen siirtymistä ja käytetään tarvittaessa peiliä apuna suun muodon muistamisessa. Sanoja luettaessa yhdistetään tavuja sanoiksi liukumalla äänneestä toiseen.

Vinkki 3: Sana. Sanojen lukeminen kannattaa aloittaa nimeämällä tuttuja asioita ja esineitä ja lukemalla niiden nimiä. Myös kuva tukee sanatason oppimista. Sanojen lukeminen tavuittain ja taputtamalla kunkin tavun kohdalla auttaa hahmottamaan sanan eri osat. Tavujen taputtaminen auttaa myös kirjoittamaan oppimisessa. Sanatason lukemisesta edetään harjoittelussa vähitellen lyhyisiin lauseisiin ja lopulta pidempiin teksteihin ja tarinoin. Sujuvan lukutaidon saavuttamiseksi tarvitaan paljon harjoitusta.

Vinkki 4: Lue monta kertaa. Aluksi ääneen lukeminen auttaa lukemisen ymmärtämisessä, ja myös saman tekstin lukeminen useita kertoja vahvistaa taitoa. Tekstiä uudelleen luettaessa ajanotto voi motivoida oppijaa. Vuoropuhelutekstissä roolijako tai tekstin elävöittäminen innostavat lukemaan samaa tekstiä uudelleen.

Vinkki 5: Pilko osiin. Lukemisen harjoittelussa on hyvä muistaa, että jos oppijalla on haasteita sanan lukemisessa, sen voi aina pilkkoa pienempiin osiin, tavuihin tai ihan äänneisiin asti. Sitten voi aloittaa tekstin lukemisen uudestaan vaikkapa ihan äännetasolta.

Vinkki 6: Selitä ja avaa sanoja. Luetun ymmärtämisen esteenä voi olla puutteellinen sanavarasto. Siksi onkin tärkeää keskustella luettavasta etukäteen, selittää kuvin ja sanoin vieraita käsitteitä ja avata niitä lukemisen aikana ja sen jälkeen. Lukemisen tulee olla kaikilla tasoilla ymmärrettävää ja mielekästä, jotta oppija motivoituu harjoittelemaan säännöllisesti ja tulemaan vähitellen taitavaksi lukijaksi.

Käytännön vinkkejä, videoita ja ilmaista materiaalia hyödynnettäväksi lukutaidon oppimisessa:

<https://www.freed.com/> (hakusanoja: lukemaan opettaminen, kirjain, äänne, tavu, sana)

<https://peda.net/p/JohannaTentke/p-mlojli> (POMM Äikän materiaalipaketti: lukemaan opettaminen ja lukemaan innostaminen)

<https://www.facebook.com/groups/alakoulunaarreaitta/> (hakusanoja: alkuope-tus, alaluokan aakkoset, KÄTS)

3.3 Kirjallisuus osana Suomi-koulun opetusta

”Kun lukemisesta tehdään näkyvää ja sille annetaan arvo, oppilaat motivoituvat lukemaan ja esittelemään lukemaansa. Näin myös kirjoista ja kirjallisuudesta puhuminen lisääntyy selvästi. Lukuinto lisääntyy, kun lukemisesta muodostuu sosiaalisesti sallittua ja oppilaiden asenne lukemista kohtaan muuttuu myönteisemmäksi.” (Kultalahti, 2014).

Digitalisoitumisen myötä lukeminen on vähentynyt huomattavasti: enenevässä määrin monet muut ajanviettotavat kilpailevat ajasta kirjan lukemisen kanssa ja yhä harvemmin pysähtytään lukemaan. Tämä heikentää suoraan yleistä lukutaitoa ja sen myötä koulumenestystä. Lukutaito on vankka kulmakivi lähes kaikelle oppimiselle, joten sitä kannattaa vaalia, hoitaa ja ruokkia.

Ulkosuomalaisille suomen luku- ja kirjoitustaidon rapistuminen on tuttu ilmiö. Lukemalla on mahdollista huoltaa ja ylläpitää suomen kielen taitoa muunkielisessä ympäristössä.

Niin kodeilla kuin Suomi-koulullakin on suuri merkitys lasten lukuinnostukselle. Positiivinen, kannustava suhtautuminen lukemiseen ja vanhemman esimerkki kotona toimivat vahvana perustana lukutottumuksen luomiselle.

”Suomi-koulun oma kirjasto tukee opetusta ja edistää oppilaiden lukuharrastusta. Koulun kirjasto saa usein alkunsa paikallisesti saaduista lahjoituskirjoista, joiden lisäksi hankitaan uusia lasten- ja nuortenkirjoja.” (Suomi-koulujen Hallinto-opas, s.26: [Suomi-koulujen hallinto-opas](#))

Lukemisen hyödyt pähkinäkuoressa

- Lukeminen tukee kielellistä kehitystä: se kehittää kerrontataitoja, ja sanasto karttuu.
- Lukevan teinin sanasto voi olla jopa kolminkertainen vähän lukevan ikätoverin sanavarastoon verrattuna.
- Suomen kieli ja lauserakenteet selkiytyvät.
- Luku- ja kirjoitustaito kehittyvät. Ne ovat koulussa oppimisen kulmakivet.
- Kirjojen avulla kehittyvät mm. ajattelutaidot, empatia ja mielikuvitus.
- Keskittymiskyky paranee, ja tekemiseen tulee pitkäjänteisyyttä.
- Uuden kirjallisuuden avulla säilyy yhteys nykykieleen ja sen muutokseen.

Kirjamarkkinat

Lukuintoa saa heräteltyä jo sillä, että lukija saa olla aktiivisesti mukana kirjan valintaprosessissa.

Kirjamarkkinat-metodi on helposti muunneltava, alun perin suomalaisten kirjastoalan ammattilaisten kehittämä työtapo ohjattuun kirjan valintaan. Se soveltuu eri-ikäisille, sekä lukutaidottomille että ahkerille lukijoille, niin kotona, päiväkodeissa kuin koulussakin toteutettavaksi. Toimintatavan vahvuuksia ovat sen yhteisöllisyys, oppijälhtöisyys ja osallisuus. Näiden elementtien avulla lukukokemuksesta tulee merkityksellinen ja osallisuuden ja omien vaikutusmahdollisuuksien vuoksi lukijalle motivoiva.

Kirjamarkkinoille valikoituu erilaisia kirjoja ja monipuolista lukemista, jotta jokaisen on mahdollista löytää itseään kiinnostava ja tasoltaan sopivan haastava kirja. Aluksi lapset ohjeistetaan tutustumaan kirjoihin ja kerrotaan, että kaikkia tarjolla olevia kirjoja pääsee tutkimaan. Painotetaan, että oikeita tai vääriä mielipiteitä ei ole! Kultakin pöydältä kirjataan muistiin jokaisen suosikki. Vanhemmat lapset tekevät muistiinpanot itsenäisesti. Myös lukutaidottomien on mahdollista tehdä itsenäisesti muistiinpanoja, jos kirjat on merkitty esimerkiksi väreihin.

Pienet lapset kiertävät markkinapöytiä yhdessä aikuisen ohjauksessa, mutta edistyneemmät voivat kiertää markkinoilla pareittain tai itsenäisesti ja viipyä kunkin pöydän luona sovittun ajan.

Markkinapöytä 1

Pöydän kuudesta kirjasta valikoidaan oma suosikki pelkän kansikuvan perusteella. Yhdessä voidaan arvuutella, mistä kirja saattaisi kertoa tai millaisia hahmoja siinä ehkä esiintyy. Apukysymyksillä herätellään lukijan mielenkiintoa.

Markkinapöytä 2

Pöydän kuudesta kirjasta valitaan oma suosikki pelkästään kuvituksen perusteella. Mitä kaikkea kirjan sivuilla vilahtelevat kuvat kertovat kirjan tapahtumista, hahmoista tai aiheesta? Ovatko kuvat yksityiskohtaisia, ja löytyykö niitä jokaiselta sivulta? Kuka itse asiassa kuvittaa kirjat?

Markkinapöytä 3

Pöydällä on kuuden kirjan sijasta lapuille kirjoitettuja kirjojen nimiä. Suosikki valikoidaan vain nimen perusteella. Mitä oikeastaan tiedämme kirjasta pelkän nimen perusteella? Voiko nimestä päätellä sisältöä?

Markkinapöytä 4

Pöydän kuutta kirjaa luetaan kutakin minuutin ajan. Kohta voi olla opettajan ennalta etsimä ja markkinoilla ääneen lukema katkelma, sattumanvaraisesti

avattu sivu tai etukäteen sovitusti takakannen teksti. Sujuvat lukijat voivat itse lukea kutakin kirjaa minuutin ajan valitsemastaan kohdasta. Sovitun ajan jälkeen vaihdetaan kirjaa, kunnes jokaisesta kirjasta on luettu lyhyt ote. Suosikki valitaan luetun perusteella. Millainen tyyli miellyttää eniten?

Markkinapöytiä voi keksiä lisää ja muokata tilanteeseen ja ryhmälle sopiviksi. Pöydissä voisi olla esimerkiksi kirjatrailereita Youtubesta, kirja-arvosteluita tai vaikkapa jokaisen lapsen oma suosikkikirja, jonka hän itse esittelee muille. Myös lapset kannattaa ottaa mukaan pöytien suunnitteluun. Vain mielikuvitus on rajana!

Kirjamarkkinoiden lopuksi jokainen saa listata 2–3 kirjaa, jotka hän haluaa lukea. Lopussa voidaan myös äänestää ryhmässä yhteisesti ääneen luettava kirja.

Vinkkejä ohjattuun, kielellistä vuorovaikutusta tukevaan lukutuokioon Suomi-koulussa:

- Osallista.
- Kysy avoimia kysymyksiä: missä, mikä, kuka, milloin ja miksi.
- Keksi tarinaan tai kuvaan liittyviä vaihtoehtoisia väittämiä, joista lapset valitsevat mieleisensä vaihtoehdon.
- Kuvat tukevat kuultua. Osoita kuvakirjan kuvasta luettavaan liittyviä olennaisia asioita. Muuta samassa kohdassa äänenpainoasi merkityksellisemmäksi.
- Lukutuokion päätteeksi juonen voi kerrata kuvien avulla ja keskustella tapahtumien kronologisesta etenemisestä. Tukevia kysymyksiä ovat seuraavan tyyppiset: mitä sitten tapahtui, kenelle tapahtui ja mitä siitä seurasi.
- Lukutaitoisten kanssa luetaan vuorotellen. Opettaja voi tarvittaessa kerrata lapsen lukeman omin sanoin.
- Eryteisesti loppusoinnillisessa tekstissä lukija pitää lauseen lopussa tauon ja kuuntelija täydentää puuttuvan sanan. Lukemisessa voi myös pitää muuten vain taukoa ja kysyä kuulijalta, mitä hän arvelee seuraavaksi tapahtuvan. Näin myös levottomat kuuntelijat saa keskittymään paremmin tarinaan.

Lukemaan voi kannustaa erilaisin tempauksin – 10 ideaa Suomi-kouluun

Kirjavinkkaus	Ideana on kertoa luetusta kirjasta sen verran, että kuulija innostuu ja haluaa tietää lisää. Kirjavinkkaaja voi myös lukea otteita kirjasta paljastamatta kuitenkaan tärkeimpiä juonenkäänteitä.
Lukupiiri	Luetaan yhdessä samaa kirjaa tai saman sarjan kirjaa. Keskustellaan siitä yhdessä ja tehdään tehtäviä muiden ryhmäläisten kanssa. (Katso myös luku 3.4.)
Sanataide	Elävöitetään kirjan tapahtumia muuntamalla tarinan kohtaus esitykseksi, sarjakuvaksi, 3D-maailmaksi tai muovaviluvahahahmoiksi. Keksitään uusi loppukohtaus tai ehkäpä jatkokertomus kirjan tarinalle.
Lukubingo	Bingoruudukossa on erilaisia tapoja tai paikkoja lukea kirjaa, kussakin kohdassa sovitun ajan (10–15 min). Bingoruudukon voi täyttää sovitussa ajassa.
Lukudiplomi/ kirjabingo	Ideana on lukea kirjoja eri kirjallisuudenlajeista, runoista seikkailukertomuksiin ja tietokirjoista vitseihin. Kirjastoilla on usein tarjolla valmiita materiaaleja.
Teemapäivä	Ideoikaa yhdessä! Vietättekö eurooppalaista lukuviikkoa vai kirjan tai runon päivää? Juhlikaa lukutaitoa! Yhdessä voi järjestää vaikka kirjakirppiksen tai kirjanvaihtopörssin, joka on tarkoitettu myös vanhemmille.
Helminauha/ paperirengas- ketju	Lukuviikolla niin lapset kuin aikuisetkin lukevat mahdollisimman paljon. Jokaisesta 10-minuuttisesta tienataan helmi tai paperirengas. Lukuajan päätyttyä kaikkien renkaista kootaan yhteinen ketju. Onko ketju keväällä pidempi kuin syksyllä?
Lukukummi/ lukumummi tai -ukki	Etsitään vapaaehtoinen lukija, joka vieraillee satunnaisesti Suomi-koulussa lukemassa lapsille erilaisia kirjoja. Tämän voi toteuttaa myös niin, että edistyneemmät toimivat pienten lukukummeina ja käyvät sovitusti heidän ryhmissään lukemassa.
Tavoite	Yhdessä tekeminen motivoi! Sopikaa koko koululenne yhteinen tavoite, jossa luetaan tietty aika sovitun ajanjakson aikana. Päätäkää yhdessä palkinto, jota tavoitellaan. Kaikkien panos on tärkeä. Palkintona voi olla vaikka elokuva, retki tai lettukestit. Aikuiset otetaan mukaan lukemaan tai järjestetään aikuiset vastaan lapset -lukuhaaste.

Kirjailijavierailu	Lukuinnostuksen synnyttämiseksi ja tukemiseksi on hyödyllistä tutustua myös suomalaisiin kirjailijoihin. Nykyisin se on helpompaa myös ulkomailta käsin, sillä useat kirjailijat ovat monipuolisesti esillä sekä sosiaalisessa mediassa (YouTube, Instagram) että omilla internetsivuillaan. Opetuksessa voidaan seurata kirjailijan haastatteluja tai tämän osallistumista televisio-ohjelmaan tai podcastiin ja keskustella niistä. Lukukeskukselta on mahdollista tilata virtuaalinen kirjailijavierailu, mutta mikä olisikaan hienompaa kuin tavata kasvotusten ihan oikea ihminen tarinoiden takana? Suomen rajojen ulkopuolella asuu useita eturivin lasten- ja nuortenkirjailijoita, ehkäpä ihan lähellä teidänkin Suomi-kouluanne.
---------------------------	---

Kuinka järjestän kirjailijavierailun?

Monet suomalaiset kirjailijat tekevät yhteistyötä Lukukeskuksen kanssa. Tämä on yksinkertaisin vaihtoehto organisoida vierailu: www.lukukeskus.fi

Voit myös ottaa rohkeasti yhteyttä suoraan kirjailijaan! Sopikaa yhdessä teille parhaiten toimiva vierailutapa: etäyhteyksin tai paikalla Suomi-koulussa.

Pohdinta	Kohderyhmä: Minkä ikäisiä oppilaita teillä on? Mitkä ovat ryhmän kiinnostuksen kohteet? Valitse kirjailija kohderyhmän mukaan.
Suunnittelu	Onko kirjailijan vierailu osa suurempaa tapahtumaa tai toimintapäivää? Järjestättekö muuta teemaan sopivaa ohjelmaa tai mahdollisesti kahvion?
Valmistelu	Huolellisesti valmisteltu vierailu on avain antoisaan, vuorovaikutteiseen kohtaamiseen kirjailijan kanssa.

*Lue myös Suomi-koulujen hallinto-opas Kirjasto s. 26–27 (mm. vinkkejä kus-tannusten kattamiseen).

Miten valmistaudun kirjailijan vierailuun?

Tila	<ul style="list-style-type: none"> • Hanki muulta hälinältä ja ärsykkeiltä rauhoitettu tila. • Kirjailijan tuotantoa ja kuvia voi asetella näkyville. • Mieti kirjailijalle keskeinen paikka, joka on lapsille helposti lähestyttävä, esimerkiksi nojatuoli. • Kannattaa tiedustella kirjailijan toiveita.
-------------	--

Etävierailu	<ul style="list-style-type: none"> • Varaa tarpeeksi iso valkokangas tai näyttö koko ryhmälle. • Testaa tekniikka ennen tapahtuman alkua.
Tutustuminen etukäteen	<ul style="list-style-type: none"> • Etsikää yhdessä tietoa kirjailijasta. • Lukekaa tai kuunnelkaa hänen tuotantoaan tai syvemmin tiettyä teosta. • Katsokaa ja tehkää itse kirjavinkkausta tuotannosta. • Tutkikaa kirjojen teemoihin liittyviä asioita yleisemmin (esim. Geoetsivä-kirjat → tutustukaa geokätköilyyn).
Haastattelu	<ul style="list-style-type: none"> • Keksikää ja kirjoittakaa etukäteen yhdessä kysymyksiä kirjailijalle. • Lasten omat kirja-arvostelut tai -vinkkaukset toimivat hyvänä pohjana keskustelulle. • Sallikaa tila rennolle vuorovaikutukselle.
Motivointi ja innostuminen	<ul style="list-style-type: none"> • Opettaja toimii tässäkin ryhmälleen innoittajana ja esimerkkinä, joten heittäydy rohkeasti mukaan kirjojen lumottuun maailmaan.

Myös seuraava vinkki innostaa lukemaan: Vuosittainen viisiviikkoinen **lukumaratoni** on lukemaan kannustava lukukilpailu, jossa kerätään lukupisteitä (15 min = 1 lukupiste) itsenäisesti lukien tai aikuisen ääneen lukemista kuunnellen. Lukijat ovat sarjoissa ikäryhmittäin, joten vauvatkin saavat osallistua! Lukupisteet kirjataan lukupäiväkirjaan, joka palautetaan kilpailun päätteeksi tuomaristolle. Ahkerimmat lukijat palkitaan ikäryhmittäin. Kaikille osallistujille jaetaan [mestari lukijan kunniakirja \(liite 6\)](#).

Runoista piristystä kielenoppimiseen

Runot kuuluvat tärkeänä osana suomalaiseen kansanperinteeseen, joka elää ja muuttuu ajan myötä. Vanhimman kirjallisuudenlajin edustajana lyriikan ehdoton valttikortti on se, että siinä eivät välttämättä päde kieliopilliset säännöt, joten se onkin kielenoppijalle mahtava tapa tehdä lähempää tuttavuutta kielen kanssa. Runoilu, loruilu ja kielellä leikkiminen kannustavat luovuuteen ja edistävät tutkitusti niin luku- kuin kirjoitustaitoakin. Tämä on vanha viisaus, mutta miten käyttää lyriikkaa opetuksessa innostavasti? Seuraavaan on koottu helposti toteutettavia, hauskoja ideoita piristämään opetusta.

Kirjanselkärunot. Idea on yksinkertaisuudessaan nerokas. Jokaisesta kodista löytyy kirjoja. Kasaa valitsemasi kirjat pinoksi haluamallasi tavalla, jolloin niiden nimistä muodostuu pieni tarina – runo. Sen pituuden päättää tekijä.

Blackout poetry on englanninkielisestä maailmasta noussut runon tekemisen tapa. Runoteos muodostuu toisen tekstin valituista sanoista. Esimerkiksi lehtiartikkelista tai kirjan tekstistä valitaan itseä puhuttelevat sanat ja tarpeettomat tussataan eli mustataan (*blackout*) näkymättömiksi. Runo voi olla hyvinkin

lyhyt sanojen kokonaisuus, ja sen lisäksi teokseen voi sommitella tekstiä tukevan kuvan. Tämän runouden tekemiseen ei tarvitse välttämättä lainkaan luku- ja kirjoitustaitoa, ja sen voi toteuttaa myös älylaitteilla.

Riimienkeksimisleikki pienimpien kanssa. ”Me voisimme nyt keksiä runoja. Sano, miten tämä runo voisi mennä tai jatkua.” Aikuinen aloittaa lauseen, ja lapsi jatkaa sitä haluamallaan tavalla. Pyritään riimittelyyn.

Miltä runo näyttää tai kuulostaa? Voisiko esimerkiksi tutun *Kuu kiurusta ke-sään* elävöittää linnunlaululla ja kuvittaa lintujen kuvilla? Lapset voivat tuottaa sekä äänet että kuvat. Miltä tuttu runo näyttäisi kuvakollaasina tai muoviluvasta muotoiltuna? Järjestäkää näyttely ryhmänne runo-kuvakollaaseista.

Suomalaiset alan ammattilaiset ovat kehittäneet digitaalisia alustoja edistämään runoutta: **virtuaaliset runokoneet** toimivat näppärästi – kokeile sinäkin!

Haiku on lyhyt japanilainen runo. Yöstäjän haikuoivalle runorobotille syötetään kaksi sanaa, luontosana ja tunnesana, jotka toimivat runon perustana.

Kirjoitin Yöstäjän runorobottiin sanat *järvenselkä* ja *rauhaton*. Haikusta tuli tällainen:

Villiintynyt järvenselkä

ei voi mitään luonnolleen

ei myöskään rauhaton.

Millaisella äänellä sinä lukisit runoni? Tällaisia lyhyitä runoja voi tehdä kaikenikäisten lasten kanssa vaikka useita!

<https://www.yostaja.fi/runorobotti>

Sattumarunous. Poimitaan esimerkiksi lehdistä sanoja ja/tai lauseita. Ne asetellaan taustalle, esimerkiksi väripaperille tai aiheeltaan sopivaan maisemakuvaan. Toteutus onnistuu myös jääkaappimagneeteilla tai digitaalisesti. Luku-taidoton oppija valitsee sanoja, joiden sanahahmoista hän pitää, ja asettelee ne alustalle. Aikuinen lukee runon ääneen lapsen muokattavaksi. Värinauteilla on valmiita, Suomi-kouluun sopivia sanapohjia:

<https://www.varinautit.fi/runous/>

Runokone esittää tekijälle listan kysymyksiä, joihin hän vastaa yhdellä tai kahdella, spontaanisti mieleen tulevalla sanalla. Kysymysten loppuksi klikataan painiketta, ja yllätysruno on valmis!

<http://www.runokone.com>

Rimmaako? Ovatko omat riimit eli loppusoinnut kenties hukassa? Riimien hakukoneella voi leikitellä yhdessä pientenkin kanssa. Jännitys on taattu, kun

lapsi odottaa riimikoneen vastausta omalle sanalleen. Edistyneemmät runoilijat voivat hyödyntää hakukonetta täydentämään omia tuotoksiaan.

<https://riimihaku.fi/>

Lavarunous. Juho Kuusi: <https://www.youtube.com/watch?v=rmDPBYZnnTQ>

3.4 Lukupiiritehtäviä

3.4.1 Mauri Kunnas: Koirien Kalevala

Tehtävät on värikoodattu lukutaidon eri tasojen mukaan. Väripohjat ovat seuraavat:

alkava lukija

kehittyvä lukija

itsenäinen lukija

Sinisellä pohjalla olevat alkavan lukijan tehtävät sopivat kaiken tasoisille lukijoille ja esimerkiksi violetilla pohjalla olevat tehtävät sekä kehittyville että itsenäisille lukijoille. Värit ovat vain suuntaa antavia. Opettaja voi valita kullekin ryhmänsä oppijalle sopivia tehtäviä ja muunnella niitä tämän taitotason mukaan.

Koirien Kalevalaan tutustuminen: taustatietoa opettajalle

Esillä on hyvä olla vertailun vuoksi sekä *Kalevala* että *Koirien Kalevala*.

Kalevala on Suomen ja Karjalan tasavaltojen kansalliseepos. Lääkäri, suomen kielen uudistaja ja kasvitieteilijä Elias Lönnrot kulki runonkeruumatkoilla vuodesta 1828 alkaen. Hän merkitsi useilla matkoillaan muistiin kuulemiaan kansanrunoja ja loitsuja. Hänellä oli tarkoituksena tallentaa suullisia kansanrunoja kirjoitettuun muotoon ja koota ja muokata ne laajaksi, juonelliseksi kertomukseksi. Varsinaisen *Kalevalan* ensimmäinen painos eli *Vanha Kalevala* ilmestyi vuonna 1835, ja nykyisin pelkkänä *Kalevalana* tunnettu *Uusi Kalevala* vuonna 1849 eli 170 vuotta sitten.

Koirien Kalevala on Mauri Kunnaksen kuvakirjaversio *Kalevalasta*. Ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1992. Kirja on erittäin suosittu, joten siitä on otettu lukuisia uusintapainoksia. Kuvituksena kirjassa on Mauri Kunnaksen piirroksia, jotka jäljittelevät taidemaalari Akseli Gallen-Kallelan Kalevala-aiheisia maalauksia.

Kirjassa Kalevalassa asuu villi ja vapaa **koirien** heimo ja Pohjolassa elää hurja ja häijy **susien** heimo. Niiden välissä elelee pieni mutta sitkeä **kissojen** heimo.

Koirien Kalevala koostuu pienistä toisiinsa liittyvistä tarinoista: 1) Väinämöinen laulaa Joukahaisen suohon, 2) Väinämöinen tapaa Ainon, 3) Väinämöinen kosioiretkellä Pohjolassa, 4) Väinämöinen lennättää Joukahaisen kuusella Pohjolaan, 5) Joukahainen takoo Sammon, 6) Lemminkäinen lähtee kosioiretkelle Pohjolaan, 7) Väinämöinen rakentaa laivaa, 8) Väinämöinen ja Joukahainen kosioiretkellä Pohjolassa, 9) Häät Pohjolassa, 10) Kalevalan soturit lähtevät hakemaan Sampo, 11) Pohjan akka lähtee hakemaan Sampo takaisin ja 12) Sammon hajoaminen.

Johdanto *Koirien Kalevalaan*, nimisivu, 2. aukeama: opettaja lukee näytteen, jossa kerrotaan koirista, kissoista ja susista kauan, kauan aikaa sitten...

Henkilöesittely ja keskustelua kuvasta: "Koirien kansalliseepos", 1. aukeama

- Kalevalan koirat. Tutkitaan ulkoisia piirteitä: mistä koirat tunnistaa? (Vaka vanha Väinämöinen, Annikki, Seppo Ilmarinen, Joukahainen, Aino ja Joukahaisen äiti)
- Pohjolan sudet. Tutkitaan ulkoisia tunnusmerkkejä. (Louhi Pohjolan emäntä, Pohjolan isäntä ja Pohjolan neito)
- Kissojen heimo. Mistä kissat tunnistaa? (Lemminkäisen äiti ja Ahti Lemminkäinen)
- Ketä muita aukeamalla on? (Ahti aaltojen kuningas, Iku-Turso Äijön poika, Tuonelan joutsen, Kyy ja Suuri petohauki)
- Mistä ajasta tarina kertoo? Mitä entisaikojen merkkejä huomaat? (tuohivirsut, esiliinat, vanhanaikaiset päähineet ja sotakypärät)
- Mitä ammattien merkkejä löydät? (miekka, kypärä = sotilas, kantele = soittaja, leka, moukari = seppä, esiliina = piika, emäntä, valtikka = hallitsija)

Etsi oikea alkukirjain:

- Ympäri luokkaa on levitetty lattialle *Koirien Kalevalan* nimien alkukirjaimia.
- Opettaja soittaa musiikkia. Kun musiikki loppuu, hän ohjeistaa ryhmläisiä: "Etsi Väinämöinen-nimen alkukirjain". (Joukahainen, Aino, Lemminkäinen, Tuonela, Kalevala, Pohjola, Ilmarinen jne.).
- Kun kaikki seisovat oikean kirjaimen luona, musiikki jatkuu. Musiikin loppuessa opettaja kehottaa etsimään uuden alkukirjaimen. Leikki jatkuu samanlaisena.
- Leikkiä voi muunnella ja etsiä myös kirjaimia, joihin nimet päättyvät.

Väinämöinen laulaa Joukahaisen suohon, aukeamat 3–4

Opettaja lukee ääneen tarinan: "Vaka vanha Väinämöinen, tietäjä iänikuinen... Joukahainen oli tarkoittanut Ainon vaimoksi Väinämöiselle".

Kysymyksiä hevosten kolarikuvasta lukemisen jälkeen:

- Mitä hevosille on tapahtunut? (kolari)
- Ketä henkilöitä kuvassa on? (Väinämöinen ja Joukahainen)
- Mitä tapahtui ennen kuvaa, ja miksi Joukahainen lähti Kalevalaan? (Hän halusi kilpailla Väinämöisen kanssa.)
- Mitä kuvan jälkeen tapahtuu? (Väinämöinen laulaa Joukahaisen suohon.)

Tavutustehtävä:

- Taputa tavuittain sana Väi-nä-möi-nen. Kuinka monta tavua = taputusta sanassa on? (4) Millä kirjaimella sana alkaa? (V) Mihin se loppuu? (N) Onko kirjain M sanan alussa, keskellä vai lopussa? (keskellä)
- Taputa tavuittain Jou-ka-hai-nen. Kuinka monta tavua = taputusta sanassa on? (4) Millä kirjaimella sana alkaa? (J) Mihin se päättyy? (N) Mikä kirjain on sanan keskellä? (H)
- Mitä yhteistä Väi-nä-möi-nen- ja Jou-ka-hai-nen-sanoissa on? (Ne loppuvat nen-tavuun, molemmissa on neljä tavua ja molemmat ovat nimiä.)

Adjektiivien keksiminen:

- Keksitään ryhmässä tai parin kanssa vuorotellen yksi adjektiivi sanan Väinämöinen tai Joukahainen jokaisesta kirjaimesta. Esim. V = vilkas, Ä = äkäinen, I = iloinen, N = nopea, Ä = ärhäkkä, M = makea jne.
- Tehtävän voi toteuttaa myös kahden ryhmän välisenä kilpailuna. Toinen ryhmä keksii Väinämöinen- ja toinen Joukahainen-sanon kirjaimista adjektiiveja. Jokaisen adjektiivin täytyy olla eri sana, vaikka sama alkukirjain olisi esiintynyt jo aiemmin. Voittajajoukkue on se, joka on nopeimmin keksinyt kaikki adjektiivit.

Kysymyksiä koko aukeamasta:

- Miksi Joukahainen lähtee Väinölään eli Kalevalaan?
- Miten Väinämöinen ja Joukahainen tapaavat?
- Miksi eläimeksi Joukahainen yrittää taikoa Väinämöistä?
- Mihin Väinämöinen laulaa Joukahaisen?
- Mikä on suo?
- Mitä Joukahainen lupaa Väinämöiselle?
- Miltä Joukahaisesta tuntuu, kun Väinämöinen laulaa häntä suohon?

Näytelmätehtävä keskustelun jälkeen:

- Näyttele parin kanssa nykyaikainen versio (esim. rap-kappale, nykyaikainen loru) Joukahaisen suohon laulamisesta.
- Toinen parista on Väinämöinen, toinen Joukahainen.
- Keksikää, millä sanoilla Väinämöinen taikoo Joukahaisen suohon.
- Keksikää, mitä nykyaikaisia aarteita (2–3) Joukahainen lupaa Väinämöiselle.

- Millä sanoilla Väinämöinen taikoo Joukahaisen ylös suosta?
- Esittäkää versionne koko ryhmälle.
- Kirjoita keksimänne loitsu muistiin.

Tehtäviä tekstistä, 4. aukeama: "Joukahainen ajoi päivän, ajoi toisenkin..."

- Etsi aukeamalta yhdyssanat. (*ukkorahjus, partasuun, mahtimieheen, taloudenhoitaja, kotitöissä*)
- Kirjoita sanat perusmuodossa. Tarvittaessa selvennetään opettajan kanssa, mitä sanat tarkoittavat.
- Esitä kaverin kanssa vuorotellen sanoja pantomiimina. Kaveri arvaa, mitä aukeaman yhdyssanaa tarkoitat.

Lukunopeustehtävä, 4. aukeaman oikeanpuoleinen sivu: "Vaun nyt puolestaan kiivastui Väinämöinen..."

- Lue ensin hiljaa tai ääneen itsekseesi koko sivu.
- Lue sivu ääneen. Opettaja tai kaveri ottaa aikaa eli mittaa ajan, joka lukemiseen menee.
- Lue sivu toisen kerran. Opettaja tai kaveri ottaa jälleen ajan. Toista tarvittaessa vielä kerran.
- Arvioi itse, miten lukeminen muuttui. Paraniko aika? Muuttuiko lukeminen sujuvammaksi? Tuliko lukemisesta ilmeikkäämpää?
- Nauhoita tai videoi tai lue tekstiä vuorotellen kaverin kanssa.
- Keskustellaan harjoittelun merkityksestä sujuvalle lukemiselle.

Väinämöinen lähettää Seppo Ilmarisen kuusella pohjolaan, 8. aukeama + ensimmäinen kappale 9. aukeamasta

Opettaja lukee tarinan niin, ettei näytä ryhmälle kirjan kuvia.

Piirtäminen tai muovailu:

- Oppijat piirtävät tai muovailevat muovailuvahasta kuusen ja sillä lentävän Ilmarisen.
- Kukin esittelee työnsä muille, tai lapsi kertoo tarinan omin sanoin parille tai ryhmälle muovailutyönsä avulla.
- Lopuksi katsellaan kirjan kuvat ja vertaillaan lasten ja Kunnaksen näkemyksiä.

Lennätysloitsu (Rikkinäinen puhelin):

- Opettaja kuiskaa keksimänsä lennätysloitsun (esim. Lennä Seppo Ilmarinen, kuusella kauas Pohjolaan) lapsen korvaan, joka jakaa kuiskaten kuulemansa seuraavalle.
- Lopuksi selvitetään, miten loru muuttui siirtyessään lapselta toiselle.
- Kukin lapsi voi keksiä oman lennätysloitsun ja olla viestin aloittajana.
- Keksi ja kirjoita oma loitsusi, jolla Väinämöinen lennättää Ilmarisen Pohjolaan. Loitsussa tulee olla 2–4 säettä, joissa kussakin on yhteensä kahdeksan tavua kalevalamitan tyyliin.

Sammon takominen, 9. aukeama

Tämän luvun lopussa sivulla 53 on [täydennettävä moniste](#), jossa on tehtävänä kirjoittaa viivalle sopiva adjektiivi. Oppija tekee monisteen itse, tai opettaja lukee ja kirjoittaa hänen kirjoitustaitonsa mukaan. Tehtävän jälkeen luetaan alkuperäinen tarina ja verrataan, miten se muuttui.

Lemminkäinen lähtee kosioretkelle Pohjolaan, aukeama 11

Opettaja lukee aukeaman ääneen.

Kysymyksiä lukemisen jälkeen:

- Missä Lemminkäinen asuu? (Saarelan kylä)
- Minne Lemminkäinen lähtee? Miksi? (Hän lähtee Pohjolaan hakemaan kaunista neitoa vaimokseen.)
- Mitä äiti ajattelee matkasta? (Hän pelkää vaaroja eikä halua Lemminkäisen lähtevän.)
- Mitä Lemminkäinen antaa äidilleen? (harjan)
- Mitä erityistä harjassa on? (Se on taikaharja, joka vuotaa verta, jos Lemminkäiselle käy huonosti.)
- Miten tarina jatkuu? Piirrä, kerro tai kirjoita.

Opettaja voi jatkaa tarinan lukemista ääneen. Verrataan tarinaa ja oppijoiden tuotoksia.

Substantiivi kuvaan oikealle paikalleen:

- Lattialla on nurinpäin pieniä sanalappuja, jotka sopivat kuvaan, esim. *Lemminkäinen, äiti, hevonen, lintu, polku, savu ja revontulet.*
- Kukin ryhmäläinen ottaa vuorollaan sanan, lukee sen ja kiinnittää kuvan oikeaan paikkaan.
- Sanat luetaan yhdessä ääneen ja selitetään tarvittaessa.

Etsi verbit:

- Lapsi lukee aukeaman tai sen osan ja etsii lukemastaan mahdollisimman monta verbiä, esim. *vietti, piti, syötti ja pesi.*
- Mietitään yhdessä, mikä on verbin perusmuoto.
- Kirjoita verbit vihkoon kirjassa olevassa muodossa ja perusmuodossa.
- Luetaan kirjoitetut verbit ääneen.
- Opettaja kirjoittaa verbeistä lapuille sellaisia, jotka on helppo näytellä.
- Kukin oppija saa verbilapun ja esittää vuorollaan verbinsä pantomiimina muille.

Koirien Kalevalan kuvissa on paljon tapahtumia, jotka ovat hyviä keskustelun ja tehtävien pohjaksi. Esimerkkitehtäviä ja -kysymyksiä kuvien käsittelyyn:

- Etsi kuvasta asioita, jotka alkavat esim. K-kirjaimella.
- Mitä esim. punaista löydät kuvasta?

- Kuinka monta esim. koira kuvassa on?
- Kerro tai kirjoita kuvasta sanoja.
- Mitä ääniä kuvassa kuuluu?
- Kuka kuvan henkilöistä haluaisit olla? Miksi?
- Mitä tapahtui ennen kuvaa?
- Keksi (kerro, piirrä tai kirjoita), mitä tapahtuu kuvan jälkeen.
- Esitä pantomiimina kuvassa esiintyvien hahmojen toimintaa esim. Hii-den hirvi piileskelee, Lemminkäinen hiihtää tai Pohjan akka käkättää.
- Kirjoita kuvasta kolme virkettä = kolme asiaa. Lue virkkeet kaverille tai ryhmälle.
- Kirjoita kuvasta nykyaikainen uutinen, esimerkiksi kuva, jossa Seppo Ilmarinen yrittää takoa Sampoa.
- Kirjoita kuvasta virke, joka kertoo, mitä kuvassa tapahtuu. Vaihda virkkeitä kaverin kanssa. Molemmat muuttavat toistensa virkkeet kielteiseen muotoon. Esim. *Väinämöinen laulaa Joukahaisen suohon* → *Väinämöinen ei laula Joukahaista suohon*.
- Kirjoita kuvasta verbejä, substantiivia ja adjektiiveja.

3.4.2 Aino Havukainen ja Sami Toivonen: Tatun ja Patun päivitetty Suomi

Kirjaan tutustuminen: taustatietoa teoksesta ja sen päähenkilöistä

Tatu ja Patu ovat Aino Havukaisen ja Sami Toivosen yhdessä kirjoittaman ja kuvittaman lastenkirjasarjan päähenkilöt. *Tatu ja Patu* -kirjoja on julkaistu Suomessa jo yli 20. Tatu ja Patu ovat kotoisin Outolasta, jossa asiat tehdään hie-man toisin kuin tavallisesti.

Alkuperäinen *Tatun ja Patun Suomi* julkaistiin vuonna 2007, ja se voitti samana vuonna kirjallisuuden Finlandia Junior -palkinnon. Suomi 100 -juhlavuoden kunniaksi julkaistussa päivitettyssä painoksessa tietoa on ajanmukaistettu ja mukana ovat myös tämän hetken lapsille tutut suomalaiset asiat. *Tatun ja Patun päivitetty Suomi* -kirjassa vauhdikkaat Outolan pojat koluavat Suomen etelästä pohjoiseen ja paneutuvat sen koostumukseen, historiaan, kieleen, tapoihin ja asukkaisiin omalaatuisella, mukaansatempaavalla tavallaan.

Kansi ja ensimmäinen aukeama: Suomen kartta

Kartan tutkiminen:

- Minkä muotoinen Suomen kartta on? (Se muistuttaa vähän ihmistä: käsi, pää, vyötärö ja hame.)
- Miksi kannen karttaan on piirretty hiukset ja kasvot? (Suomi-neito)

- Tutustutaan kartan avulla ilmansuuntiin: pohjoinen, etelä, itä ja länsi.
- Itämeri ei ole Suomen itäpuolella. Miksi sen nimi on silti Itämeri? (Nimi on harhaanjohtava, koska meri sijaitsee Suomen länsi- ja eteläpuolella. Jos käytössä on Pohjoismaiden kartta, tutkitaan, minkä maiden itäpuolella meri on: Ruotsin, Norjan ja Tanskan. Itämeri-nimi onkin käänös ruotsinkielisestä Östersjön-nimestä.)
- Mitä kaupunkeja löydät kartalta? (pääkaupunki Helsinki, Turku, Oulu jne.)
- Kirjoita kartasta löytämiäsi kaupunkien nimiä.
- Keitä kuvassa näkyy? (joulupukki, poromies, ahvenanmaalainen kalastaja jne.)
- Missä paikoissa olet itse käynyt?
- Missä paikoissa asuu sukulaisiasi?

Ilmansuunnat-leikki (Maa, meri, taivas -leikin tavoin):

- Kirjoitetaan lapuille sanat **POHJOINEN, ETELÄ, ITÄ** ja **LÄNSI**. Alkavan lukijan kanssa vahvistetaan lapuista ilmansuunnan alkukirjain, painetaan mieleen ilmansuuntien paikat ja tehdään muutamia kertoja harjoitusleikki, jotta paikat jäävät mieleen.
- Kiinnitetään laput neljään eri seinään mahdollisimman tyhjässä huoneessa. Haluttaessa voidaan katsoa kompassin avulla, missä päin mikin ilmansuunta on, ja kiinnittää laput oikeisiin paikkoihin.
- Opettaja johtaa leikkiä, ja lapset kerääntyvät hänen eteensä keskelle huonetta jonoon.
- Opettaja sanoo yhden ilmansuunnan kerrallaan. Lapset juoksevat oikealle seinälle.
- Se joka juoksee väärään paikkaan tai saapuu viimeisenä, putoaa pelistä pois. Viimeiseksi peliin jäänyt on voittaja.

Karttatehtävä:

- Piirretään paperille esimerkiksi kirjasta läpi Suomen kartta tai käytetään valmista karttaa.
- Merkitään erivärisillä tarroilla paikat, missä lapset ovat käyneet, missä on kesämökki ja missä asuu sukua tai ystäviä.
- Kukin oppilas näyttää vuorollaan Suomen kartasta muulle ryhmälle itselleen tuttuja ja tärkeitä paikkoja ja kertoo, mitä muistoja niihin liittyy.

Matkailumainos:

- Tee houkutteleva matkailumainos Suomesta.
- Mieti, mitä hyvää Suomessa on ja mikä voisi kiinnostaa turistia.
- Kuvita ja kirjoita.

Tatun ja Patun päivitetty Suomi, sivut 4–5

Opettaja tai oppilas lukee aukeaman. Tutkitaan myös kuvatekstit.

Keskustelua kuvista:

- Mitä tuttuja esineitä löydät kuvasta?
- Mitä hassua kuvassa on? (Nukella on kanteleet jaloissa. Tatu sivelee viiliä nukan kasvoihin. Nukella on ruisleipä ranteessa.)
- Mitä esim. ruokaa, työkaluja, soittimia tai vaatteita löydät kuvasta?

Nimeämistehtävä:

- Opettaja näyttää tarinaan liittyviä kuvia (aukeama s. 3–4). Lapset kirjoittavat paperille kuvan esineiden ja asioiden nimiä tai pelkkiä alkukirjaimia, jos kokonaisen sanan kirjoittaminen on liian vaativaa.
- Tatulle ja Patulle voidaan keksiä myös puhekuplia. Huom. lasten kannattaa kirjoittaa teksti ensin ja ympyröidä se puhekuplaksi vasta tekstin valmistuttua, jotta kirjoitus mahtuu kuplan sisälle.
- Esittele työsi muulle ryhmälle.

Sanaselitystehtävä:

- Valitse kuvasta asia tai esine ja selitä muille, mikä se on ja mihin sitä käytetään. Esimerkiksi saunavihta: Oksanippu, joka sidotaan kesällä koivunoksista. Sillä lyödään saunassa itseä vartaloon. Vaikutus on rentouttava ja verenkiertoa vilkastuttava.
- Kirjoita sanat ja selitykset paperille. Lue vain sananselitys parille tai ryhmälle. Se joka arvaa ensimmäisenä, mitä aukeaman esinettä tarkoitat, saa selittää sanansa seuraavaksi.

Täti tuli Suomesta -leikki (Täti tuli Amerikasta -leikin tapaan):

- Muodostetaan piiri. Opettaja: "Täti tuli Suomesta." Oppijat: "Mitä täti toi?" Opettaja: "Täti toi sukset." Kaikki esittävät jaloillaan hiihtämistä. Leikki jatkuu samalla tavoin keskustellen, ja mukaan liitetään aina uusi liike jättämättä edellistä pois: Täti toi tikkataulun (heitetään tikkaa). Täti toi saunavihdan (vihdotaan selkää). Täti toi mämmiä (mussutetaan suuta). Täti toi kännykän (kaikki sanovat prrr, prrr, prrr).
- Oppilaat voivat vuorollaan valita sivujen 4–5 aukeamalta esineitä ja niihin liikkeitä ja toimia leikinjohtajina.

Pienoisnäytelmä:

- Tarvikkeet: Aukeamaan liittyviä esineitä tai kuvia niistä, esim. kantele, Suomen lippu, heijastin, huopatossut ja salmiakkirasia. Kullekin ryhmälle annetaan yksi esine. Kertojalle annetaan takki tai huivi, Tatulle ja Patulle pinkki ja keltainen huivi tai lippalakki ja Tatulle silmälasit. Kertojalla on aloitusteksti paperille kirjoitettuna. Hänen on hyvä harjoitella sitä etukäteen: "Tatu ja Patu ovat löytäneet Suomesta mielenkiintoisia asioita. He kertovat nyt meille, miten näitä suomalaisia esineitä käytetään. Sitten sinäkin tiedät, miten toimia, kun kohtaat näitä erikoisuuksia."
- Lapset jaetaan kolmen hengen ryhmiin: 1. kertoja, 2. Tatu ja 3. Patu. Ryhmä miettii yhdessä, mitä tavaroita Tatu ja Patu vuorotellen esittelevät. Ryhmä suunnittelee ja kirjoittaa yhdessä loppusanat kertojalle.

- Pienoisnäytelmä harjoitellaan, halutessa videoidaan ja esitetään muulle ryhmälle tai koko muulle koululle. Jos ryhmäläiset eivät vielä osaa lukea, opettaja voi toimia kertojana.

Suomen hurja luonto, s. 7–10

Luetaan tarina.

Tutkitaan kuvaa:

- Nimetään kuvissa esiintyviä eläimiä.
- Oletko itse nähnyt jonkin kirjan eläimistä? Missä?
- Onko asuinmaassasi samoja eläimiä?
- Mitä hassua Tatun ja Patun retkessä on? (He eivät näe lainkaan ympärillä olevia eläimiä.)
- Mitä Tatu ja Patu löytävät luontoretkellään? (Suomalaisen, joka on poimimassa mustikoita.)
- Onko luettu tarua vai totta? (tarua)
- Miksi tarua? (Olisi vaarallista olla noin lähellä petoja. Jos on ihan lähellä isoa eläintä tai sen alla, sen näkisi varmasti. Tatu ja Patu kuulisivat ainakin lintujen ääniä. Useimmat villieläimet ovat arkoja, ja ne pysyttelisivät kaukana ihmisestä.)
- Mistä saat oikeaa tietoa eläimistä? (tietokirjat, Internetin tietosivustot, koulukirjat ja muut oppimateriaalit, asiantuntijat)

Piirrostehtäviä:

- Piirrä jokin kuvan eläimistä, nimeä se ja sen osia, esim. hirvi, jalat, sarvet, turpa ja häntä.
- Valitse kaksi kuvissa esiintyvää eläintä. Keksi niiden yhdistelmästä uusi eläinlaji esim. porojoutsen tai kettuahven. Päätä, kumman eläimen piirret etu- ja kumman takapääksi. Piirrä kuva. Nimeä, kirjoita kuvaan uusi eläinlajisi ja esittele se muille.

Tutkimus kuvan eläimestä:

- Oppija valitsee yhden kuvassa esiintyvän eläimen ja alkaa etsiä siitä tietoa, esim. karhu, susi tai joutsen.
- Mietitään yhdessä, mitä tietoja tutkimuksessa on hyvä olla: kuva tai piirros, nimi, koko, ravinto, missä elää, väri, ääni ja muita kiinnostavia asioita.
- Oppija tekee tutkimuksen valitsemastaan eläimestä. Lähdemateriaalina voi käyttää suomalaisia eläintietokirjoja tai esim. [Wikipediaa](#) tai [luontoportti.com](#) -sivustoa.

Huom. Tässä yhteydessä on hyvä keskustella luotettavista lähteistä ja lähteiden merkitsemisestä.

Erikoisraportti, s. 25–28

Opettaja tai lapset lukevat tarinan.

Etsintäkuulutusten tutkiminen yhdessä:

- Mitä yhteistä kaikissa etsintäkuulutuksissa on? (Kaikissa on kuvia, kirjoitusta, tuntomerkit, tieto missä kadonnut on nähty viimeksi tai missä hän on kadonnut sekä taustatietoa.)

Etsintäkuulutuksen tekeminen:

- Kirjoita ja piirrä yksin tai parin kanssa etsintäkuulutus isolle paperille esim. A3-kokoon.
- Sisällytä työhösi edellä mainittuja, etsintäkuulutuksissa yleisesti käytettyjä elementtejä.
- Etsintäkuulutuksen voi tehdä jostakin suomalaisesta tavarasta tai asiasta esim. Suomen lipusta, Muumi-mukista, Reino-tossusta tai karjalanpiirakasta.
- Valmiit tuotokset esitellään muulle ryhmälle.

Tatu joulupukiksi s. 33–35

Luetaan tarina.

Keskustelua luetusta:

- Miksi Tatu haluaa joulupukiksi?
- Kuka oikeasti päättää Suomen asioista? (eduskunta yhdessä presidentin kanssa)
- Kenet Tatu ja Patu yllättäen tapaavat? (joulupukin ja muorin sekä tonttuja)

Yhdyssanatehtävä:

- Etsi aukeamalta s. 34–35 yhdyssanoja esim. *kuusenkoriste, joulu-puu, joulupukki, vaalipäivä, valkopartainen ja kansanäänestys*. Kirjoita sanat. Keksi sanoista uusi virke, esim. *valkopartainen -> Minun isoisäni on valkopartainen vanha mies.*

Sanajahti:

- Tämän luvun lopussa sivulla 54 on [sanasokkelo](#). Etsi siitä aukeamaan liittyviä sanoja.

Virtasilla s. 40–43

Opettaja tai lapsi itse lukee Virtasten kodissa vierailusta s. 40–43.

Kysymyksiä lukemisen jälkeen:

- Tutkitaan, mitä tuttua kuvissa on.
- Nimetään esineitä. Löytyykö niitä sinun kotoasi?

Mitä minä ajattelen -leikki

- Opettaja näyttää aukeaman 40–41 kuvaa ja kysyy: Mitä minä ajattelen? Siinä näkyy vihaisia lintuja, ja se on elektroninen laite, jossa on näkyvillä vihainen lintu. (Oikea vastaus: Kulhossa oleva puhelin, jossa näkyy Angry Birds -peli.) Mitä minä ajattelen? Se kiimaltelee pimeässä, tarvitsen sitä turvallisuuden vuoksi ja kannan sitä hihassani. (Oikea vastaus: heijastin) Mitä minä ajattelen? Se maistuu makealta, ja siinä on päällä ketun kuva. (Oikea vastaus: kettukarkki) Se, joka arvaa oikein, saa seuraavaksi toimia arvuuttelijana.
- Valitse aukeamalta esine. Jos esine osaisi puhua, mitä se sanoisi? Kirjoita kokonaisin virkkein, mitä esine puhuu.

KIM-leikki kuvan esineillä:

- Lapset tai opettaja tuovat kotoa joitakin pienehköjä suomalaisia esineitä (esim. heijastin, *Kalevala*-kirja, Kalevala-koru, salmiakkirasia, näkkileipä, Herra Hakkarainen ja *Ella*-kirja). Nimeä ja esittele esineesi muulle ryhmälle. Esineet kootaan pöydälle ja nimetään ne vielä yhdessä. Lapset painavat mieleensä näkemänsä esineet ja sulkevat sitten silmänsä. Opettaja poistaa yhden esineen. Lapset saavat avata silmänsä. Se, joka keksii ensimmäisenä puuttuvan esineen, saa poistaa seuraavan. Huom. Jos ryhmäläisten on vaikea muistaa esineiden nimiä, ne kerrataan ennen jokaista poistamista. Leikki voidaan toteuttaa myös niin, että kukin lapsi menee vuorollaan viereiseen huoneeseen. Sillä aikaa muut päättävät yhdessä, mikä esine otetaan pois. Poissa ollut kutsutaan takaisin nimeämään poistettu esine.

Tehtäviä koko kirjan lukemisen jälkeen

Tee nimitarina Tatu- tai Patu-nimestä:

- Kirjoita nimen kirjaimet pystysuoraan allekkain paperille. Kirjoita jokaisella kirjaimella alkava virke, joka kertoo tietoa henkilöstä.

Esim. **T**atu on touhukas poika Outolasta.

Aina silloin tällöin hän käyttäytyy vähän kummallisesti.

Toisinaan hän hassuttelee yhdessä veljensä Patun kanssa.

Utelias poika on tutkinut monenmoisia asioita.

Ystäväkirja:

- Tee Tatulle tai Patulle ystäväkirjasivu. Kirjoita nimi, osoite, lempiväri, lemmikki, herkkuruoka, mistä kirjasta pitää eniten, mistä elokuvasta pitää eniten, mitä haluaisi oppia ja mistä asiasta unelmoi. Keksi itse lisää. Kuvita.

Tee kirja-arvostelu:

- Kerro ryhmällesi, miksi arvelet kirjan olleen jo pitkään suosittu. Suositteletko kirjaa muille? Minkä ikäisille kirja on sopiva? Mitä itse pidit kirjasta? Mikä oli mielestäsi kirjan paras kohta ja miksi? Oliko jokin kohta sellainen, että et pitänyt siitä tai se ei kiinnostanut sinua? Miksi? Näytä kirjasta kiinnostavia kuvia.
- Kirjoita sanoin tai lyhyin virkkein mielipiteesi kirjasta. Opettaja voi tehdä valmiita kysymyksiä esimerkiksi tähän tapaan: Mikä kirjassa oli parasta? Mistä tarinasta pidit eniten? Jos olisit jokin kirjan hahmoista, kuka olisit?
- Kirjoita ja kuvita arvostelusi.

Kirjan tapahtumia:

- Näyttele pantomiimina parisi kanssa ryhmällesi jokin kirjan tapahtuma esimerkiksi Tatu ja Patu saunassa s.14, Tatu ja Patu kiikaroimassa luontoa s. 7, Tatu ja Patu leipovat Suomen s. 6 tai Hannes Kolehmainen olympialaisissa s. 18. Muut ryhmän jäsenet arvaavat, mistä tapahtumasta on kyse.

Esimerkkejä kuvien käytöstä opetustuokioissa

- Etsi tonttu tai Suomen leijona. Tämä sopii tehtäväksi myös pienille koululaisille. Molemmat löytyvät kaikilta aukeamilta.
- Etsi kuvasta asioita, jotka alkavat esim. T-kirjaimella.
- Mitä esim. sinistä löydät kuvasta?
- Kuinka monta esim. tonttua tai Tatu-ilmapalloa aukeamalla on (s. 34–35)?
- Kerro/kirjoita kuvasta sanoja/virkkeitä.
- Mitä ääniä kuvassa kuuluu? Sopii esim. sivuille 8–10.
- Kuka kuvan henkilöistä haluaisit olla ja miksi?
- Mitä tapahtui ennen kuvaa?
- Etsi (kerro, piirrä tai kirjoita), mitä tapahtuu kuvan jälkeen.
- Etsi pantomiimina kuvassa esiintyvien henkilöiden toimintaa, esim. s. 30–31 haastattelija haastattelee mikrofonin kanssa, jääkiekkofani heiluttaa Suomen lippua, mies paistaa muurinpohjalättyjä, nainen laulaa tai mies soutaa veneellä.
- Etsi sivun tekstistä kolme mielenkiintoista tietoa ja kerro ne ryhmällesi.
- Kirjoita kuvasta kolme virkettä = kolme asiaa. Lue virkkeet kaverille tai ryhmälle.
- Kirjoita kuvasta virkkeitä, jotka kertovat, mitä kuvassa tapahtuu. Toinen oppilas kirjoittaa Tatusta ja toinen Patusta. Vaihda virkkeitä kaverin kanssa. Molemmat kirjoittavat toistensa virkkeet kielteiseen muotoon. Esim. s.11 Tatu seisoo jäätikön päällä. / Tatu ei seisoo jäätikön päällä. Patu leikkii muovieläimillä. / Patu ei leiki muovieläimillä. Lukekaa virkkeet vuorotellen toisillenne.
- Kirjoita kuvasta verbejä, substantiivia tai adjektiiveja.

Tarina sammon takomisesta

Täydennä sopivat adjektiivit.

Seppo Ilmarinen takoi ja takoi. Tulesta
syntyi _____ jousi. – En minä tuollaista
tarvitse, mutisi _____ Pohjan akka. Seppo
jatko takomista. Seuraavaksi syntyi _____
soutuvene, sen jälkeen _____ lehmä ja
vielä _____ aura, mutta mikään
näistä ei kelvannut _____ Pohjan
akalle. _____ Seppo harmistui ja takoi entistä
kovemmin. _____ tuli iski ikkunoista,
kipinät lensivät _____ ovesta ja
_____ savu tuprusi taivaalle. Ja lopulta
syntyi _____ Sampo: rahamyly,
jauhomyly, suolamyly, kaiken hyvän tuoja.

Tatu ja Patu -sanasokkelo

Etsi laatikon sanat sokkelosta. Ne ovat pysty- tai vaakasuorassa.
Lopuksi voit piirtää sokkelon alle Tatun ja Patun.

PUKKI	VAALIT	MUORI
EDUSKUNTA	JOULUKUUSI	ILMAPALLO
TONTTU	LUMILYHTY	KUNINGAS
JOULUPUKKI	KORISTE	KIRJE
PRESIDENTTI	PIPARI	MAINOS

P	P	U	K	K	I	J	Ä	K	H	M	E	H	Ö	H
M	L	E	D	Ö	Ä	J	G	O	L	D	I	Ä	J	M
H	M	Ö	H	G	I	O	Ö	R	I	H	Ö	I	E	H
L	L	J	J	M	L	U	M	I	L	Y	H	T	Y	G
G	D	E	Ä	P	J	L	E	S	E	I	M	M	I	Ä
Ö	H	M	I	R	H	U	I	T	Ö	Ä	G	A	D	J
I	J	I	M	E	I	P	E	E	V	E	J	I	I	O
L	E	D	U	S	K	U	N	T	A	G	K	N	H	U
M	I	G	O	I	M	K	M	Ä	A	E	U	O	E	L
A	Ä	I	R	D	I	K	L	O	L	G	N	S	O	U
P	G	D	I	E	J	I	O	M	I	H	I	Ö	L	K
A	E	Ä	D	N	J	M	E	O	T	O	N	T	T	U
L	D	E	L	T	L	Ä	O	E	M	O	G	G	M	U
L	H	L	D	T	K	I	R	J	E	E	A	Ö	H	S
O	L	Ö	P	I	P	A	R	I	G	H	S	M	Ö	I